

O critică din perspectiva raționalității maxime și a raționalității limitate asupra teoriei zizekiene de percepție a ideologiei și asupra teoriei freudiene de interpretare a viselor.

Abstract: *In this essay i will present the theory of dreams interpretation by Sigmund Freud and the Slavoj Zizek's theory of the perception of the ideology. Both of them have the same pattern of analysis. In other words, Freudian theory inspired Zizekian theory.*

My hypothesis is that neither S. Freud nor S. Zizek in their theories respect the classic economics theory, but they keep to the satisficing principle, the main characteristic of H. Simon's bounded rationality. The principles of the classic economics theory are not respected by their theories because they do not regard the utility maximization principle.

The value of this essay is represented by the possible answer that this article should give to that kind of persons that think about Zizek's and Freud's theories are irrational. My answer is that both of them are partial-irrational, but are more rational than irrational.

Keywords: *Freud, Zizek, dream, bounded rationality, satisficing principle, utility, rational, irrational.*

Ipoteză: Sigmund Freud și Slavoj Zizek pe de o parte prin teoria interpretării viselor și pe de altă parte prin teoria asupra percepției ideologiei la nivelul comun, nu dau dovadă de respectarea principiilor raționalității maxime, conform teoriei economice clasice, mai precis, nu respectă principiul maximizării utilității, însă teoriile acestora sunt viabile, respectând principiul satisfacienței, caracteristică a raționalității limitate.

În analiza asupra psihicului uman, Sigmund Freud debutează prin descrierea actelor ratate pe care le consideră a fi „prototipul oricărei cercetări psihanalitice”¹. Enigmele pe care fiecare individ le are pot fi

tratate – presupune psihanaliza – chiar de către subiectul analizat.² Astfel susține Freud, în cazul viselor, lucrurile nu sunt într-atât de simple, deoarece în marea majoritate a cazurilor, visătorul în primă fază susține că nu știe nimic, deoarece acesta „nu știe că știe și crede

de aceea că nu știe”³. Însă metoda prin care individul își poate aminti visul este reprezentat de cuvântul-stimul care este necesar a fi înlocuit de ceva care provine el însuși din viața psihică a subiectului/visătorului, din surse care lui nu îi sunt cunoscute, putând reprezenta astfel el

---

David Diaconu

Facultatea de Științe Politice, Student, An III,
SNSPA

însuși un „derivat al complexului”⁴. La descoperirea acestui vis contribuie asociații legate de elementul visului, element care să nu fie determinat de niciun alt complex în afara elementului însuși.⁵

Pe parcursul tehnicii sale de descoperire a conținutului visului, Freud sugerează înlocuirea termenilor: *ascuns, inaccesibil, neautentic* cu *inconștient*⁶, deoarece, consideră acesta că este mai ușor de analizat conținutul visului/psihicului subiectului raportându-ne la *inconștient* și la opusul acestuia, *conștient*. În ideea acestei metode, nevrozele par a se produce datorită unui resentiment moral întemeiat pe influențe educaționale, amintirile sau tendințele supărătoare fiind refulate din conștient, devenind inconștiente. Astfel, activitatea inconștientă nu este doar cea care păstrează aceste memorii, ci poate produce chiar conținuturi fundamentale noi, având un rol creator.⁷

Nu în ultimul rând, pe lângă cele două asumții pe care le face în deschiderea teoriei (prima: „visul nu este un fenomen somatic, ci un fenomen psihic”⁸ iar cea de-a doua – „în om există lucruri psihice pe care el le știe fără să știe că le știe”⁹) Freud nu garantează întocmai succesul metodei interpretării viselor, deoarece consideră că succesul depinde de „ingeniozitatea, de intuiția nemijlocită a talmăciitorului și de aceea interpretarea simbolistică a viselor s-a putut ridica la dexteritatea unei arte care pare a fi legată de o aptitudine specială”¹⁰

Primul critic al acestei teorii de interpretare a viselor este Carl Gustav Jung care susține că presupunerea lui Freud conform căreia lanțul de imagini confuze – *conținutul manifest al visului* este fațada în spatele căreia el caută esențialul și anume, conținutul latent al visului, nu se bazează nici pe o dogmă, nici pe o idee *a priori*, ci doar pe experiență – mai precis pe experiența generală că niciun fapt psihic sau fizic nu e de natură întâmplătoare.¹¹ Nu numai atât, Jung, așezând alături de visele produse de inconștientul personal – care după cum susține Freud, exprimă într-un mod deghizat conținuturi psihice interzise, visele arhetipale/„mari”, creează o nouă relativizare a teoriei Freudiene prin restrângerea valabilității – „oniologia freudiană explică doar o categorie de vise și nu toate categoriile de vise”¹²

După această descriere a teoriei de interpretare a viselor a lui Freud și a criticii Jungiene revin la ideile lui Slavoj Žižek. Consideră necesară prezentarea metodei de mai sus deoarece Žižek își creează teoria de percepție a ideologiilor pornind de la teoria freudiană.

Apartenența lui Žižek la viziunea Lacaniană se observă încă din debutul analizei asupra „invenției” simptomului, debut în care este prezentată teza lui Jacques Lacan conform căreia „nimeni altcineva în afară de Karl Marx nu putea inventa noțiunea de simptom”¹³. Simptomul reprezintă un concept care din acel moment a putut fi utilizat în analiza diferitelor fenomene, cum ar fi, analiza viselor, analiza fenomenului de isterie, etc. Ipoteza pe care Žižek o prezintă în analiza sa face referire la asemănările dintre teoria Freudiană de interpretare a viselor și teoria marxistă a bunurilor, acestea având același pattern, aceeași procedură de interpretare și de formare și anume evitarea canalizării atenției pe conținutul problemei fiind necesară nu analiza formelor (viselor sau bunurilor) ci analiza „secretului din acea formă”¹⁴. În acest context, Žižek utilizează ca principala definiție a ideologiei cea prezentată de K.Marx în *Capitalul* – „*Ei nu cunosc, dar continua să facă (they do not know it, but they are doing it)*”¹⁵. De asemenea, conceptul principal, conceptul cheie al înțelegerii ideologiei gravitează în jurul *naivității*. Astfel, problema neînțelegerii ideologiei din perspectiva individului rezidă în faptul că supozițiile proprii asupra realității, mai precis percepțiile pe care indivizii le au asupra modului în care realitatea decurge sunt caracterizate de reprezentări deformate ale acesteia, la baza întregului raționament fiind chiar „amintirile sau tendințele supărătoare”, nemaifiind posibilă o înțelegere a realității sociale.

Pe de altă parte, susține zizek, punctul central al imposibilității auto-reproducerii realității este tocmai acest tip de mistificare ideologică, în sensul în care, „această mască nu ascunde doar starea reală a lucrurilor; deformarea ideologică fiind împământenită în nucleul acesteia”¹⁶ Revenind la definiția lui K.Marx, această mistică a ideologiei – numită și *fantezia ideologiei*, nu este reprezentată de ramura acțiunii (doing) ci de cea a cunoașterii (knowing). Mai mult decât atât, definiția marxistă a ideologiei, suferă modificări, ideologia devenind în percepția ideologilor reia, probabil cea mai importantă asumție freudiană, cea conform viziunea zizekiană conceptul conform căruia „indivizii nu știu ceea ce fac cu exactitate (do not know what they are really doing)”¹⁷

În acest stadiu consider relevantă descrierea de până acum, deoarece, S. Zizek în teoria sa discută ipoteza conform căreia indivizii nu știu cu exactitate ceea ce fac.

Pe de altă parte, teoria economică tradițională caracterizează individul ca fiind un „om economic, sau homo-economicus”¹⁸, ceea ce determină atât afinitatea acestuia către economie, dar mai ales către raționalitate. În acest sens, raționalitatea face referire la individ ca fiind maximizator de utilitate. Mai mult decât atât, este asumat (în teoria clasică) că individul cunoaște toate aspectele relevante ale cadrului în care activează, sau, cel puțin o mare parte dintre acestea îi sunt clare și înțelese. Nu în ultimul rând este asumat că acesta are un sistem bine organizat și stabil de preferințe, dar este și capabil de a face calcule cost-beneficiu, făcând alegerea care îi aduce un beneficiu mai mare, cu un cost cât mai mic.¹⁹

În analiza realizată conform principiului raționalității economice maxime, asupra teoriei percepției ideologiilor și implicit asupra teoriei tratării viselor, rezultatele sunt intuitive, nici S.Zizek, nici S.Freud nu sunt maximizatori de utilitate, calculând la fiecare acțiune/fiecare activitate raportul cost beneficiu, deoarece, oamenii evaluează activitatea valorizând utilitatea acțiunii (outcome-ului) prin probabilitatea atingerii acesteia, formula de calcul a utilității fiind (unde U = utilitatea, i = acțiunea, X_i = outcome-ul, P_i = probabilitatea, iar u = funcție ce măsoară valoarea outcome-ului). Susțin că această formulă pune probleme atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, în sensul în care probabilitatea este o variabilă greu cuantificabilă, dar mai ales subiectivă, ceea ce poate reprezenta în viziunea unui individ fie utilitate crescută, fie scăzută. Astfel, în cazul freudian, în care este susținut că succesul teoriei de interpretare a visului este determinat de capacitățile psihanalistului, se acceptă că există probabilitatea de a nu fi realizat tratamentul. Mai mult decât atât, prin utilizarea și asocierea cuvintelor „,a ghici, a lăsa la iveală”²⁰ probabilitatea de realizare a acțiunii scade și mai mult, utilitatea pe care o oferă această teorie nu este nici pe departe una maximală. Concluzionând această secțiune, din punctul de vedere al raționalității maxime, susțin că atât Freud, cât și Zizek, cel care își fundamentează deși nu pe caracterul experimental, ci pe cel teoretic, după cum am arătat mai sus, teoria percepției ideologiilor pe teoria freudiană nu respectă principiile raționalității maxime, mai precis nu respectă principiul maximizării utilității.

De aceea, consider mai relevantă critica din punct de vedere al raționalității limitate. Acesta este un concept care încearcă înlocuirea raționalității omului economic cu un tip de comportament rațional care este compatibil cu accesul la informație, din perspectiva capacității interioare a individului²¹, concept pe care îl consider a fi identic cu cel de *intuiție*. Raționalitatea limitată este o critică a raționalității clasice, dar pe care eu o consider mult mai relevantă în analiza lumii reale. Aceasta este descrisă de limitele capacității omului de a strânge și de a procesa informația dintre ale cărei caracteristici amintesc pe de o parte limitarea datorată mediului psihologic în care ne găsim, iar pe de altă parte necunoașterea tuturor consecințelor acțiunii, decidentul apelând la capacitatea de a realiza evaluări simplificatoare.²² Mai mult decât

atât, indivizii sunt limitați și de mediul organizațional care creează cadrele în care decidem. Ca urmare, susține Simon, omul este rațional, dar raționalitatea lui este una limitată, concluzia fiind aceea că alternativa aleasă nu este cea care va *maximiza* (cea care produce cele mai mari beneficii, ca în cazul teoriei clasice) ci susține acesta, comportamentul individului va fi unul *satisficient*.²³ Termenul „satisficient” a fost propus de către Simon, combinând cele două condiții ale raționalității limitate: un comportament rațional apare în această perspectivă ca satisfăcător și suficient. Cu alte cuvinte, analiza nu trebuie realizată prin alegerea alternativei ce ar putea să producă cele mai mari beneficii, ci prin alegerea alternativei care produce o creștere *rezonabilă*, adică a acelor care sunt satisfăcătoare și suficiente pentru a atinge scopurile.²⁴ Analizând și folosind ca instrument, respectarea principiului satisficienței rezultă: În ceea ce privește teoria freudiană, prin cele două caracteristici pe care și le asumă („visul nu este un fenomen somatic, ci un fenomen psihic” și „în om există lucruri psihice pe care el le știe fără să știe că le știe”), dar contrabalansând cu existența și introducerea cuvântului-stimul, fapt ce va duce la descoperirea și interpretarea visului, teoria de interpretare a viselor este satisficientă. Mai mult decât atât, aceasta respectă și o caracteristică a raționalității limitate și anume cea conform căreia „se folosesc proceduri standard de operare, care țin seamă de experiența trecută”²⁵

În ceea ce îl privește pe S.Zizek, acesta face de asemenea o asumție, cea prin care susține că percepția ideologiei este aceea conform căreia „oamenii nu știu cu exactitate ceea ce fac”²⁶, dar acesta susține de asemenea că există o fantezie a ideologiei care tocmai realizează acest lucru, și anume influențează oamenii *să facă* chiar dacă *nu cunosc*. Această caracteristică se suprapune în mare măsură cu una din caracteristicile satisficienței, ajunge la îndeplinirea scopului, chiar dacă nu prin metoda maximizatoare de utilitate.

În concluzie, chiar dacă cele două teorii nu respectă principiul utilității maxime și implicit pe cel al raționalității maxime, acestea sunt satisficiente, fiind respectat astfel principiul central al raționalității limitate simonien. Prin aceasta sunt de părere că atât teoria Freudiană cât și cea Zizekiană sunt viabile.

Consider că relevanța acestui eseu rezidă în posibilitatea de a reprezenta un răspuns celor care consideră că atât Freud cât și Zizek, în teoriile pe care le susțin sunt iraționali. Aceștia sunt raționali, însă nu în sensul tradițional, cel al economiei neoclase. Existența unor astfel de întrebări a ajuns până la coordonatorul colecției de psihologie de la Editura Trei, Vasile Dem. Zamfirescu, care în prefața volumului *Despre vis*, afirmă „volumul este deschis de un scurt eseu cu titlu promițător pentru cei care așteaptă răbdători virajul în irational al lui Freud”²⁷

Concluzia este construită ținând cont de limitele cercetării, atât teoretice, cât și empirice.

Note

¹ Sigmund, Freud, *Opere esențiale*, Volumul 1 (București: Editura TREI:2010) p. 113.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Idem p. 122.

⁵ Ibidem.

⁶ Idem, p. 127.

⁷ Sigmund, Freud, *Psihanaliza Visului*, Prefață Ionuț Bănuță, (București: Mediarex, 1995), pp 9-10.

⁸ Sigmund, Freud, *Opere esențiale*, Volumul 1 (București: Editura TREI, 2010), p. 112.

⁹ Idem, p. 114.

¹⁰Sigmund, Freud, "Metoda interpretării viselor – Analiza-model a unui vis", *Interpretarea viselor*, (București: Editura Științifică, 1993), p. 91.

¹¹ Carl-Gustav, Jung, *Anée psychologique*, XV, (Paris: 1909) p. 160.

¹² Carl-Gustav, Jung, *Opere Complete*, Volumul 4, Cuvânt înainte – Vasile Dem. Zamfirescu, (București: Editura TREI, 2008), p. 13.

¹³ Slavoj, Zizek, *The sublime object of ideology – (Phronesis)*, (London, Verso: 1989), p. 11.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Slavoj, Zizek, *Mapping Ideology*, (London, Verso: 1994), p. 312.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Idem, p. 314.

¹⁸ Herbert A., Simon, A behavioral Model of Rational Choice, in *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 68, No. 1 (Feb. 1955: The MIT Press), p. 99.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Sigmund, Freud, *Opere esențiale*, Volumul 1 (București: Editura TREI, 2010), p. 127.

²¹ Herbert A., Simon, A behavioral Model of Rational Choice, in *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 68, No. 1 (Feb. 1955: The MIT Press), p. 99.

²² Adrian, Miroiu, *Politici Publice* (București: Editura Universitară Politeia-SNSPA, 2002), p. 116.

²³ Idem, p. 117.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Slavoj, Zizek, *Mapping Ideology*, (London, Verso: 1994) p. 314.

²⁷ Sigmund, Freud, *Despre Vis* (București, Editura TREI, 2011). p. 7.

Bibliografie

1. Freud, Sigmund, *Despre Vis* (București, Editura TREI, 2011).
2. Freud, Sigmund, *Interpretarea viselor, cap. Metoda Interpretării viselor – Analiza-model a unui vis* (București: Editura Științifică, 1993).
3. Freud, Sigmund, *Opere esențiale*, Volumul 1 (București: Editura TREI, 2010).
4. Freud, Sigmund, *Psihanaliza Visului*, Prefață Ionuț Bănuță, (București: Mediarex, 1995).
5. Jung, Carl-Gustav, *Anée psychologique*, XV, Paris.
6. Jung, Carl-Gustav, *Opere Complete*, Volumul 4, Cuvânt înainte – Vasile Dem. Zamfirescu, (București: Editura TREI, 2008).
7. Miroiu, Adrian, *Politici Publice* (București: Editura Universitară Politeia-SNSPA, 2002).
8. Simon, Herbert A., A behavioral Model of Rational Choice, in *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 68, No. 1 (Feb. 1955 :The MIT Press).
9. Zizek, Slavoj, *Mapping Ideology*, (London, Verso: 1994).
10. Zizek, Slavoj, *The sublime object of ideology – (Phronesis)*, (London, Verso: 1989).

